

KS. WIESŁAW PRZYGODA

WKŁAD KS. PROF. ADAMA LUDWIKA SZAFRAŃSKIEGO W ROZWÓJ TEOLOGII PASTORALNEJ

CONTRIBUTION OF REV. PROF. ADAM LUDWIK SZAFRAŃSKI
IN THE DEVELOPMENT OF PASTORAL THEOLOGY

A b s t r a c t. In 2014 we celebrated the 10th anniversary of the death of Fr. A.L. Szafrański, professor at the Catholic University of Lublin. This is an opportunity to re-examine his scientific output. This article presents the achievement of Szafrański on the history of theological thought, concept of pastoral theology, theology of the parish, and theology of signs of the times – called kairology. Szafrański's pastoral theology can be defined as alive, dynamic, existential and constantly seeking theology. It is a theology of human beings and human culture, and theology of dialogue with modern world, problems of modern society and its changes. Szafrański was returning permanently to the fundamental sources of theology – the Holy Scripture and the Tradition, but he always remained sensitive to the signs of the times in which he tried to hear the voice of God speaking in the history of the world and man, but also in the community of the Church. It seems this style of pastoral theology, Szafrański left to his disciples as a model, is still up to date and relevant to the challenges facing the Church in Poland at the beginning of the XXI century.

Key words: Adam Ludwik Szafrański, pastoral theology, kairology

Powstanie w 1958 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Sekcji Teologii Pastoralnej, a dziesięć lat później Instytutu Teologii Pastoralnej, otworzyło nowe możliwości rozwoju teologii pastoralnej w Polsce. Wśród

---

Ks. prof. dr hab. WIESŁAW PRZYGODA – kierownik Katedry Prakseologii Pastoralnej w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: przygoda@kul.pl

Rev. Prof. Dr. hab. WIESŁAW PRZYGODA – head of the Department of Pastoral Praxeology in the Institute of Pastoral Theology and Catechetic KUL; address for correspondence: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: przygoda@kul.pl

szczególnie zasłużonych dla rozwoju tej stosunkowo młodej dyscypliny teologicznej, liczącej przecież dopiero niespełna 240 lat, w środowisku naukowym KUL należy wymienić przede wszystkim księży: J. Majkę, W. Piwowarskiego, F. Blachnickiego, R. Raka, R. Kamińskiego, K. Ryczana i S. Bieleckiego. W 2014 roku przypadła 10 rocznica śmierci profesora KUL, ks. Adama Ludwika Szafrąńskiego¹, co stało się okazją do ponownego pochylenia się nad jego dorobkiem naukowo-pisarskim. Zważywszy na fakt, iż wkład ks. prof. Szafrąńskiego w rozwój teologii liturgii, w promocję laikatu oraz w rozwój teologii małżeństwa i rodziny zostanie przedstawiony w niniejszym zeszycie „Roczników Teologicznych” w innych opracowaniach, w tym artykule przeglądowym zostaną przeanalizowane osiągnięcia omawianego pastoralisty wyłącznie w zakresie rozwoju historii myśli teologicznej, koncepcji teologii pastoralnej, teologii parafii oraz teologii znaków czasu, czyli kairologii.

I. HISTORIA MYŚLI TEOLOGICZNEJ

Jak zaznaczył uczeń i wieloletni współpracownik naukowy A.L. Szafrąńskiego ks. Jerzy Grzeškowiak, wkład Profesora w rozwój myśli teologicznej zaznaczył się o wiele dobitniej w jego działalności dydaktycznej niż w spuściźnie pisarskiej². Niemniej można wskazać kilka nurtów badawczych omawianego pastoralisty, których odbicie znalazło się w jego publikacjach wzbogacających dorobek polskiej myśli teologiczno-pastoralnej. Pierwszym nurtem badawczym ks. A.L. Szafrąńskiego była historia teologii w ogóle, a teologii pastoralnej w szczególności. Elementy historii teologii można odnaleźć w większości jego publikacji. Wydaje się, że wynikało to z jego zainteresowania historią, wykształcenia klasycznego, a także z przekonania, że ukazanie danego problemu w perspektywie historycznej ułatwia zrozumienie jego złożoności i pozwala dostrzec i docenić to, co trwałe i wartościowe. W ten nurt wpisuje się rozprawa habilitacyjna ks. Szafrąńskiego pt. *Party-*

---

¹ Życiorys ks. Adama Ludwika Szafrąńskiego prezentują między innymi: M. MARCZEWSKI. *Szafrąński Adam Ludwik*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin: Wydawnictwo TN KUL 2006 s. 832-833; M. FIAŁKOWSKI. *Ks. Adam Ludwik Szafrąński (1911-2004)*. W: *50 lat teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 39-51.

² J. GRZEŠKOWIAK. *Profesor Adam Ludwik Szafrąński – kapłan i teolog*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30:1983 z. 6 s. 20.

cypacja. Geneza i rola pojęcia uczestnictwa w teologii św. Tomasza z Akwinu (Warszawa 1973), w której zostało przeanalizowane pod względem genetycznym i treściowym wypracowane przez św. Tomasza z Akwinu pojęcie partycypacji personalnej. Idea partycypacji umożliwia właściwe ujęcie relacji człowieka do Boga z zachowaniem transcendencji Stwórcy i autonomii człowieka. Ks. Szafrąński w swojej rozprawie ukazał znaczenie koncepcji św. Tomasza dla współczesnych dyskusji teologicznych oraz możliwości aplikacji pojęcia „partycypacja” do praktycznej działalności Kościoła.

Kolejnym ważnym dziełem ks. A.L. Szafrąńskiego z zakresu historii teologii jest rozprawa pt. *Mateusz z Krakowa. „Opuscula Theologica” dotyczące spowiedzi i komunii św.* (Warszawa 1974), wydana przy współpracy z W. Seńko. Ks. Szafrąński podjął próbę ustalenia danych biograficznych wybitnego i wpływowego uczonego z epoki średniowiecza – Mateusza z Krakowa (1345-1410), wydobyl nieznanne dotąd informacje na jego temat, przeanalizował i przedstawił problematykę jego pisarstwa i warsztatu naukowego. Ponadto opracował szczegółowe wprowadzenie do tematyki dzieł teologicznych poświęconych spowiedzi i komunii świętej³.

W omawianym kierunku twórczości ks. A.L. Szafrąńskiego mieszczą się ponadto opracowania dotyczące historii teologii pastoralnej w Polsce. Na szczególną uwagę zasługują: *Zarys dziejów teologii pastoralnej (hodegetyki)*⁴, ukazujący rozwój, źródła i kierunki rozwoju teologii pastoralnej w Polsce od końca XVIII wieku do II wojny światowej, *Teologia pastoralna w diecezji kieleckiej w XIX wieku*⁵, studium prezentujące teologię pastoralną na tle dziejów diecezji, przemian dokonujących się w strukturze społecznej oraz mentalności duchownych i świeckich, a także artykuł poświęcony życiu i działalności ks. Zygmunta Pilcha⁶, wykładowcy homiletyki, wybitnego kaznodziei i teoretyka polskiego kaznodziejstwa pierwszej połowy XX wieku.

---

³ Zob. tamże s. 14-20.

⁴ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Zarys dziejów teologii pastoralnej (hodegetyki)*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 3. Cz. 2. Red. M. Rechowicz. Lublin: TN KUL 1977 s. 25-41.

⁵ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Teologia pastoralna w diecezji kieleckiej w XIX wieku*. „*Nasza Przeszłość*” 57:1982 s. 45-114.

⁶ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. Ks. *Infułat Zygmunt Pilch*. W: *Studia z historii kaznodziejstwa i homiletyki*. Red. L. Kuc, W. Wojdecki. T. 1. Warszawa: ATK 1975 s. 19-30.

II. KONCEPCJA TEOLOGII PASTORALNEJ

Ważnym nurtem badawczym ks. prof. A.L. Szafrąńskiego była refleksja nad koncepcją teologii pastoralnej. Jego zainteresowania eklezjologiczne usytuowały go naturalnie w dominującym w Europie Zachodniej po Soborze Watykańskim II nurcie eklezjologicznym teologii pastoralnej. Ks. Szafrąński przybliżał polskiemu czytelnikowi elementy wypracowanej między innymi przez K. Rahnera, H. Schustera i F. Klostermanna eklezjologicznej koncepcji teologii pastoralnej, pisał o jej recepcji w Polsce, a także wkładzie polskich teologów w rozwój tej koncepcji teologii pastoralnej oraz wskazywał na konieczność dokonania teologiczno-socjologicznej analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła w Polsce w celu wytyczenia aktualnej, czyli dostosowanej do potrzeb i uwarunkowań polskich strategii działalności duszpasterskiej⁷.

Ks. prof. A.L. Szafrąński często uprawiał swoją refleksję na pograniczu teologii dogmatycznej i pastoralnej. Z jego polecenia powstała na KUL-u w 1970 roku Katedra Dogmatyki Pastoralnej. W takim duchu pozostają zwłaszcza jego publikacje z zakresu eklezjologii, a dotyczące koncepcji Kościoła jako ludu Bożego⁸ i Kościoła jako wspólnoty⁹. Były to po Soborze Watykańskim II dominujące nurty w uprawianiu teologii Kościoła na Zachodzie. Ks. Szafrąński w swoich publikacjach poddał analizie wspomniane obrazy Kościoła, ukazując ich historię i rozwój oraz starał się formułować wnioski dla duszpasterstwa wynikające z takiego ujęcia Kościoła.

Ks. prof. A.L. Szafrąński poddał krytyce tradycyjną koncepcję teologii pastoralnej odwołując się do schematu „pasterz – trzoda”¹⁰. Uznał, że ta sięgająca swymi korzeniami końca XVIII wieku koncepcja teologii pastoralnej, a konsekwentnie także koncepcja duszpasterstwa, jest zupełnie nieadekwatna do współczesnej myśli eklezjologicznej oraz aktualnych wyzwań społecznych i kulturowych. Postulował zatem jej gruntowną przebudowę w duchu nauczania Soboru Watykańskiego II. Szczególnie chodziło mu o uwzględnienie w badaniach naukowych teologicznej oceny warunków urze-

---

⁷ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Teologia pastoralna w Polsce w ostatnim pięcioleciu*. W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*. Red. J. Myśków, B. Przybylski. Warszawa: ATK 1969 s. 211-225.

⁸ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Pojęcie Kościoła jako ludu Bożego*. „Ateneum Kapłańskie” 64:1972 t. 79 nr 381-382 s. 112-129.

⁹ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Kościół jako wspólnota*. „W drodze” 6:1978 nr 5 s. 44-54.

¹⁰ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Inspiracje Soboru Watykańskiego II w teologii pastoralnej*. W: *Myśl posoborowa w Polsce*. Red. J. Myśków. Warszawa: ATK 1970 s. 186-201.

czywistniania się Kościoła, co tradycyjna koncepcja teologii pastoralnej zupełnie pomijała. Pastoralista z KUL był przekonany, iż realizacja tego zadania wymaga uwzględnienia nowych zasad teologicznych, przynajmniej częściowo już wypracowanych przez teologów doby soborowej, potrzebnych do teologicznej analizy terażniejszości. Na kanwie tej refleksji pojawił się postulat wypracowania dostosowanego do polskich uwarunkowań osobnego działu teologii pastoralnej, tzw. kaiologii, czyli teologicznej analizy znaków czasu¹¹.

Szczególnie ważnym studium problematyki dotyczącej koncepcji teologii pastoralnej wydaje się rozprawa ks. prof. A.L. Szafrąńskiego pt. *Chrystocentryczny aspekt teologii pastoralnej*¹², ukazująca chrystocentryzm jako element najbardziej charakteryzujący i łączący wszystkie subdyscypliny pastoralne. Pastoralista z KUL nawiązuje do myśli niemieckiego teologa F.X. Arnolda, który jako pierwszy podjął próbę zbudowania systemu teologii pastoralnej na fundamencie chrystologii. Dla ks. Szafrąńskiego nie ulegało wątpliwości, iż teologia pastoralna powinna być skoncentrowana na Chrystusie i Jego zbawczym dziele. Jednak w swojej aplikacji chrystologii do teologii pastoralnej posłużył się nie, jak wspomniany wyżej Arnold, zasadą bosko-ludzką, lecz zaczerpniętą od św. Tomasza z Akwinu ideą partycypacji. W ten sposób przedstawił własną próbę syntezy teologicznego ujęcia pośrednictwa zbawczego Kościoła:

Istotą relacji Kościoła do Chrystusa jest partycypacja w przebóstwionym człowieczeństwie Chrystusa przez charaktery sakramentalne oraz przez partycypację w naturze i osobowym życiu Boga. Partycypacja w człowieczeństwie Chrystusa, przez które jest On pośrednikiem i arcykapłanem nowego przymierza, stanowi pierwszy i fundamentalny element Kościoła, uzdalniający go do sprawowania liturgii, czyli aktualizowania obiektywnego dzieła zbawienia i kultu godnego Boskiego majestatu. Przez tę partycypację Kościół jest instytucją zbawczą, prasakramentem, umożliwiającym nawiązywanie personalnej łączności z Bogiem¹³.

Kontynuacją i w pewnym sensie dopełnieniem refleksji chrystologiczno-pastoralnej ks. A.L. Szafrąńskiego jest artykuł pt. *Kerygmaticzno-pastoralne*

---

¹¹ GRZEŚKOWIAK. *Profesor* s. 21.

¹² A.L. SZAFRAŃSKI. *Chrystocentryczny aspekt teologii pastoralnej*. W: *Chrystocentryzm w teologii*. Red. E. Kopeć. Lublin: RW KUL 1977 s. 79-100.

¹³ Tamże s. 92.

*ujęcie tajemnicy zbawienia*¹⁴, w którym poddał analizie istotę zbawienia w Chrystusie. W jego przekonaniu zbawienie jest dostępne człowiekowi dzięki dokonaniu przez Chrystusa dzieła odkupienia, ale realizuje się przez pośrednictwo Kościoła. Pojęcie zbawienia obejmuje najpierw dar miłości Boga ofiarującego się człowiekowi. Zbawienie ma jednak charakter personalistyczny, dlatego wymaga również osobistego zaangażowania ze strony człowieka, polegającego głównie na nawróceniu i wewnętrznej przemianie. To nie może się dokonać bez pośrednictwa Kościoła, który jest ściśle zjednoczony ze swoją Głową – Jezusem Chrystusem. W aplikacji pastoralnej tej refleksji ks. Szafrąński postulował zaangażowanie katechetyczne Kościoła w celu ustawicznego przybliżania wiernym osoby Jezusa Chrystusa, Jego słów i postaw. Jak zaznaczał, celem katechezy jest wtajemniczenie ludzi w synostwo Boże i budowanie dopiero na tej podstawie chrześcijańskich relacji międzyludzkich¹⁵.

III. TEOLOGIA PARAFII

Na kanwie prowadzonej refleksji w nurcie eklezjologicznym teologii pastoralnej ks. prof. A.L. Szafrąński podjął zagadnienie genezy, teologii i zadań parafii¹⁶. Analizując dorobek zachodnich teologów na temat parafii, przybliżył polskiemu czytelnikowi pierwotną treść starożytnego pojęcia *paroikia*, oznaczającego tymczasowy charakter doczesnej egzystencji chrześcijan. W jego przekonaniu, dopiero z biegiem czasu termin ten uzyskał sygnifikację prawnokanoniczną i socjologiczną. Oceniając krytycznie różne koncepcje teologiczne parafii, ks. Szafrąński uznał, iż parafia nie jest ani „częstką Kościoła”, ani „małym Kościołem”. Jest ona najbardziej starożytną i najbardziej trwałą – chociaż nie jedyną – formą obecności i działania Chrystusa w Kościele i przez Kościół¹⁷. W perspektywie Kościoła rozumianego jako bosko-ludzka wspólnota postrzegali ks. prof. A.L. Szafrąński również parafię,

---

¹⁴ A.L. SZAFRAŃSKI. *Kerygmaticzno-pastoralne ujęcie tajemnicy zbawienia*. „Ateneum Kapłańskie” 73:1981 t. 96 nr 433 s. 234-247.

¹⁵ GRZEŚKOWIAK. *Profesor* s. 23.

¹⁶ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *W poszukiwaniu teologii parafii*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12:1965 z. 3 s. 24-41.

¹⁷ GRZEŚKOWIAK. *Profesor* s. 27.

która jego zdaniem powinna stawać się coraz bardziej zespołem mniejszych wspólnot:

Nowoczesna parafia staje się wielką wspólnotą wspólnot – nie przestając być instytucją posiadającą i służącą obiektywnymi środkami zbawienia i doskonalenia się duchowego – zespołów świeckich o większym lub mniejszym arsenale gorliwości, inicjatywy, gotowości służenia. Stojący na czele parafii winni być świadomi konieczności zmiany myślenia własnego, potrzeby wychodzenia naprzeciw każdej wartej zachodu inicjatywie ludzi świeckich, wykazujących potrzebę gromadzenia się na modlitwie, lekturze Pisma św. i dialogu na tematy religijne, rodzinne, społeczne¹⁸.

W przekonaniu ks. prof. A.L. Szafrąńskiego parafia jest strukturą prawnoteologiczną, zabezpieczającą wiernym obecność Kościoła oraz dostęp do koniecznych środków zbawienia, a więc słowa Bożego i sakramentów z Eucharystią w centrum. Parafia jest w pierwszej kolejności przedmiotem i podmiotem ewangelizacji, co oznacza, że wszyscy parafianie są adresatami głoszonego na różne sposoby słowa Bożego, ale także wszyscy są powołani do jego proklamacji i potwierdzenia świadectwem ewangelicznego życia. Wskazując metodę ewangelizacji w parafii, ks. Szafrąński proponuje skorzystać ze starożytnej formy katechumenatu oraz podkreśla aktualność zobowiązania rodziny do religijnego wychowania dzieci¹⁹. Niepodważalna jest jego zdaniem rola parafii w sprawowaniu liturgii i urzeczywistnianiu miłości chrześcijańskiej²⁰.

Interesująca i chyba najbardziej oryginalna jest natomiast refleksja ks. prof. A.L. Szafrąńskiego na temat parafii, jako miejsca spotkania dróg Kościoła i świata:

Wspólnota parafialna nie może stanowić zamkniętego getta, szczelnie odgradzonej od współczesnego świata i jego wielkich problemów; co więcej, powinna być najważniejszym miejscem spotkania ze światem i przyjęciem go do współudziału w misterium Eucharystii, dokonywanym na ołtarzu świata i kultury. Wszak chleb i wino nie są tylko owocem ziemi i winnego krzewu, ale również owocem pracy rąk ludzkich, czyli natury i kultury²¹.

W tej myśli widać wyraźnie inspirację wielką teologią francuską okresu soborowego, a szczególnie pismami takich znakomitych autorów, jak Y. Con-

---

¹⁸ A.L. SZAFRAŃSKI. *Kairologia. Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym*. Lublin: TN KUL 1990 s. 326.

¹⁹ Tamże s. 330-335.

²⁰ Tamże s. 335-338.

²¹ Tamże s. 339.

gar, H. de Lubac czy M.D. Chenu. Ks. Szafrński był teologiem otwartym na nowe prądy zachodniej myśli teologicznej i chętnie aplikował do swojej refleksji między innymi teologię rzeczywistości ziemskich, co ostatecznie zaowocowało rozwojem pionierskiej na gruncie teologii polskiej kaiologii.

Wrażliwość kaiologiczna z jednej strony oraz wyczulenie na problem aktywizacji laikatu w parafii z drugiej pozwoliły ks. prof. A.L. Szafrńskiemu ukazywać parafię jako wspólnotę miłości – wspólnotę wrażliwości społecznej i wspólnotę wzajemnej pomocy charytatywnej. Budowanie wspólnoty miłości w parafii jest zadaniem wynikającym nie tyle z uwarunkowań społecznych wiernych, lecz jest najwyższą wartością udzielaną ludziom przez Boga oraz stanowi istotną funkcję parafii, rozumianej jako całość i wszystkich jej członków. Zdaniem ks. Szafrńskiego, swoją opieką i wsparciem parafia ma obejmować wszystkich ludzi, bez względu na różnice społeczne, polityczne czy religijne, będących w zasięgu jej oddziaływania.

Wspólnota parafialna ogarnia swoim zainteresowaniem wszystkich: dzieci, młodzież, dorosłych, chorych, ludzi w trzecim wieku, wygnańców, robotników sezonowych, żołnierzy odbywających służbę wojskową, przebywających czasowo w sanatoriach i w domach wczasowych. Szczególną troską otacza się w parafii ludzi chorych i umierających, potrzebujących wiernej i ofiarnej pamięci. Parafia pełni swoją powinność chrześcijańską przez osoby w imieniu parafii posyłane do potrzebujących, i choć potrzeby ludzi biednych przewyższają wielokrotnie możliwości wspólnoty parafialnej, to jednak dzielenie się miłością serca przewyższa wszelkie inne dobra materialne²².

Według ks. A.L. Szafrńskiego, Eucharystia jest najważniejszym źródłem budowania w parafii wspólnoty miłości braterskiej. Podczas Eucharystii od pierwszych wieków chrześcijaństwa zbierano pieniądze i żywność dla ubogich, i nadal należy to robić. Liturgia Eucharystii połączona z katechezą na temat miłości Boga i bliźniego oraz ze świadectwem dobroczynności najskuteczniej przyczynia się do budowania miłości braterskiej w parafii, a przez to sama parafia staje się znakiem miłości Boga do człowieka, co jest szczególnie ważne dla ludzi niewierzących w Boga i zdystansowanych od Kościoła²³.

---

²² Tamże s. 337.

²³ Tamże s. 337-339.

IV. TEOLOGIA ZNAKÓW CZASU – KAIROLOGIA

Wkład ks. prof. A.L. Szafrąńskiego w rozwój teologii znaków czasu, czyli kairologii, jest niepodważalny i znaczący. Wydaje się, że jego refleksja w tym zakresie tematycznym jest najbardziej twórcza i dojrzała. Ks. Szafrąński uważał teologię znaków czasu za najważniejszą część uprawianej współcześnie teologii praktycznej. W jego przekonaniu jest ona nauką systematyzującą i opiniującą znaki charakterystyczne dla Kościoła istniejącego w danym miejscu i okresie historycznym²⁴. Najbardziej dojrzałym owocem jego dociekań w tym zakresie jest książka pt. *Kairologia. Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym* (Lublin 1990). Na temat stosunku Kościoła do świata Ksiądz Profesor napisał ponadto kilka artykułów²⁵. Jako konsekwencję kairologicznych poszukiwań ks. Szafrąńskiego można uznać również jego książkę poświęconą ekologii²⁶. Zarówno bowiem troska o środowisko naturalne, jak i uświadomienie sobie następstw kryzysu ekologicznego ukazywane jest w nauczaniu Kościoła współczesnego jako aktualny „znak czasu” (por. RH 15; SRS 26).

W dyskusji, jaka toczyła się w okresie Soboru Watykańskiego II i po jego zakończeniu na temat stosunku Kościoła do świata, ks. A.L. Szafrąński stanowczo opowiedział się za autonomią rzeczywistości ziemskich²⁷. W jego przekonaniu rolą Kościoła jest z jednej strony obrona autonomii świata, kultury, społeczeństwa, a z drugiej przenikanie wszelkich sfer życia ludzkiego duchem Ewangelii. Zadaniem zarówno hierarchii, jak i katolików świeckich jest odnowa życia i kultury upadłego człowieka, usuwanie błędów, oczyszczenie obyczajów oraz uszlachetnianie od wewnątrz poszczególnych osób i całych narodów. Kluczem misji Kościoła jest odnowa wszystkiego i wszystkich w Chrystusie. Zdaniem lubelskiego pastoralisty, nie da się odnowić świeckiego świata bez zaangażowania w to dzieło na zasadach współuczestnictwa

---

²⁴ Tamże s. 20, 22. Zob. M. MARCZEWSKI. *Ksiądz profesor Adam Ludwik Szafrąński. Zaufał drodze*. W: *Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach 1727-2002. Księga jubileuszowa*. Red. D. Olszewski, R. Kuligowski, K. Gurda. Kielce: Jedność 2002 s. 278-279.

²⁵ A.L. SZAFRAŃSKI. *Teologiczne refleksje w spojrzeniu na świat, w którym działa Kościół*. „Ateneum Kapłańskie” 66:1974 t. 83 s. 195-204; TENŻE. *Kościół a świat w ujęciu Karola kard. Wojtyły*. „Zeszyty Naukowe KUL” 22:1979 z. 1-3 s. 31-49; TENŻE. *Chrześcijaństwo inspiracją odnowy*. „Chrześcijanin w Świecie” 14:1982 nr 103 s. 13-27.

²⁶ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Chrześcijańskie podstawy ekologii*. Lublin: Zakład Ekologii Człowieka KUL 1993.

²⁷ GRZEŚKOWIAK. *Profesor* s. 37-38.

i współodpowiedzialności katolików świeckich²⁸. To z kolei wymaga zmiany świadomości zarówno duchownych, jak i świeckich w zakresie wspólnotowego rozumienia natury i misji Kościoła, na co zwrócił uwagę Sobór Watykański II, a w formie teoretycznego modelu wypracował wiedeński pastoralista F. Klostermann²⁹.

Refleksja ks. A.L. Szafrąńskiego na temat teologii znaków czasu zrodziła się niewątpliwie na kanwie lektury dokumentów Soboru Watykańskiego II, a szczególnie Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. Ksiądz Profesor był rzeczywiście przekonany, że we wspólnocie Kościoła tkwią inspiracje odnowy świata i jego struktur. Przyjmował z wielką nadzieją wskazanie konstytucji *Gaudium et spes*, że „radość i nadzieja, smutek i trwoga ludzi współczesnych, zwłaszcza ubogich i wszystkich cierpiących, są też radością i nadzieją, smutkiem i trwogą uczniów Chrystusowych; i nie ma nic prawdziwie ludzkiego, co nie miało by oddźwięku w ich sercu” (KDK 1). Ks. Szafrąński był teologiem o wrażliwym sercu, co potwierdzają jego uczniowie³⁰, a jego refleksja teologiczna charakteryzowała się troską o dobro człowieka. Zawsze, kiedy pisał o relacji Kościoła do świata, w centrum świata stawiał człowieka, który otrzymał od Stwórcy wielką władzę nad światem, ale zarazem wielką odpowiedzialność za świat. O tej odpowiedzialności lubelski pastoralista stale przypominał i domagał się jej od ludzi względem przyrody nieożywionej, a tym bardziej względem przyrody ożywionej, zwłaszcza wobec zwierząt³¹.

Ks. A.L. Szafrąński trochę w stylu pism biblijnych św. Jana Apostoła ostrzegał także ludzi przed niebezpieczeństwami, jakie niesie ze sobą świat współczesny, a zwłaszcza przed permissytywizmem moralnym i ekologicznym, konsumizmem, alkoholem i narkotykami, biedą i ubóstwem oraz niektórymi konsekwencjami postępu technicznego³². Można zatem skonstatować, iż w działalności naukowo-pisarskiej ks. Szafrąńskiego jego wrażliwość kairologiczna przełożyła się na wrażliwość antropologiczną, co przejawia się

---

²⁸ SZAFRAŃSKI. *Teologiczne refleksje w spojrzeniu na świat, w którym działa Kościół* s. 204.

²⁹ Zob. F. KLOSTERMANN. *Prinzip Gemeinde. Gemeinde als Prinzip des kirchlichen Lebens und der Pastoraltheologie als der Theologie dieses Lebens*. Wien: Herder 1965.

³⁰ Zob. E. RYSZKA, CZ. RYSZKA. *Profesor i przyjaciel*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30:1983 z. 6 s. 45-52.

³¹ Zob. SZAFRAŃSKI. *Chrześcijańskie podstawy ekologii* s. 17-65.

³² Zob. tamże s. 99-132.

w jego stałej trosce o dobro i prawidłowy z punktu widzenia Objawienia Bożego rozwój człowieka.

Tematem podstawowym w kairologii w okresie po Soborze Watykańskim II była kwestia trafnego rozpoznania oraz interpretacji znaków czasu³³. Ks. A.L. Szafrąński zwrócił najpierw uwagę na znaczenie pojęcia „znak”:

Znak jest zjawiskiem, wydarzeniem, które oprócz siebie właściwej treści, naprowadza bystrego obserwatora na inne treści, niedostępne dla przeciętnego człowieka. Należy wyróżnić bezpośrednio znaczenie znaku, wynikające z jego natury, i to, co jest oznaczane, co samo w sobie nie jest widzialne, co dotyczy czegoś, co już istniało w przeszłości lub zaistnieje w bliżej nieokreślonej przyszłości. Znak jest więc właściwym, pełnym znakiem oznaczającym wtedy, kiedy zostaje odczytany i zrozumiany. Z różnych powodów, np. niewiedzy lub złej woli, znak przestaje być czytelny dla obserwatorów³⁴.

Lubelski pastoralista przeprowadził następnie analizę teologiczną pojęcia „czas”, odwołując się między innymi do biblijnych pojęć: *kairos*, *chronos*, *aion*, *arche*, *telos*, a także do Ojców Kościoła (św. Ireneusz, św. Leon Wielki) i współczesnych teologów³⁵. Ks. Szafrąński nie przedstawił własnej definicji pojęcia „znaki czasu”. Podkreślił jedynie, że niezależnie od sensu biblijnego to pojęcie należy odnosić do wydarzeń najbardziej współczesnych oraz interpretować w świetle Ewangelii i zbawczego dzieła Chrystusa. Ponadto wyeksponował specyficzną rolę świeckich w interpretacji „znaków czasu”³⁶.

Sobór Watykański II wskazał, że „Kościół zawsze ma obowiązek badać znaki czasów i wyjaśniać je w świetle Ewangelii, tak aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać ludziom na ich odwieczne pytania dotyczące sensu życia obecnego i przyszłego oraz wzajemnego ich stosunku do siebie. Należy zatem poznawać i rozumieć świat, w którym żyjemy, a także jego nieraz dramatyczne oczekiwania, dążenia i właściwości” (KDK 4). Ks. A.L. Szafrąński, powołując się na nauczanie

---

³³ Zob. SZAFRAŃSKI. *Kairologia* s. 108-113; por. A. ŻYNEL. *Znaki czasu*. „Znak” 12:1969 s. 1578-1593; A. JANKOWSKI. *Znaki czasu w Piśmie świętym*. „Ateneum Kapłańskie” 62:1970 nr 366 s. 7-18; B. PRZYBYLSKI. *Znaki czasu*. „Ateneum Kapłańskie” 62:1970 nr 366 s. 133-141; J. MAJKA. *Sens „znaków czasu”*. „Chrześcijanin w Świecie” 5:1973 z. 1 s. 3-12; J. ZABŁOCKI. *U podstaw polskiej odpowiedzi na „znaki czasu”*. „Chrześcijanin w Świecie” 5:1973 z. 1 s. 28-39; G. RICCI. *O teologię znaków czasu*. „Chrześcijanin w Świecie” 6:1974 z. 2 s. 34-56.

³⁴ SZAFRAŃSKI. *Kairologia* s. 109.

³⁵ Zob. tamże s. 91-108.

³⁶ Tamże s. 110-111.

papieża Pawła VI³⁷, ostrzegał przede wszystkim przed błędnym rozpoznawaniem i interpretacją znaków czasu. Zadanie rozpoznawania znaków czasu należy wprawdzie do całego ludu Bożego, ale szczególną rolę w tym zakresie odgrywają teolodzy pastoralni. Powinni oni uważać na niebezpieczeństwo charyzmatycznego profetyzmu, degenerującego się często w bigoteryjną fantazję, która przypisuje cudowne interpretacje przypadkowym zbiegom okoliczności, oraz niebezpieczeństwo jedynie objawowego obserwowania faktów. Wprawdzie znajomość historii i socjologii mogą pomóc w rozpoznaniu i interpretacji znaków czasu, ale mogą też obrócić się w błędy historycyzmu lub socjologizmu, polegające na przypisaniu tym dyscyplinom naukowym roli zastrzeżonej dla teologii. W przekonaniu pastoralisty z KUL dopiero odniesienie do Chrystusa i do przyniesionego przez Niego zbawienia oraz posłannictwa Kościoła stanowi podstawowe kryterium pogłębionego teologicznie zrozumienia znaków czasu³⁸.

Ks. A.L. Szafrąński zwracał w swoich publikacjach uwagę na to, że jedynie słuszną postawą chrześcijan i wspólnoty Kościoła względem problemów świata współczesnego jest dialog³⁹. Zachęcał on do korzystania z tego narzędzia przede wszystkim w budowaniu nowej partnerskiej relacji pomiędzy duchownymi i świeckimi we wspólnocie Kościoła⁴⁰. W tym celu propagował znakomitą na ten temat wypowiedź Soboru Watykańskiego II: „To zaś wymaga, byśmy przede wszystkim w samym Kościele dbali o wzajemny szacunek, poważanie i zgodę, dopuszczając każdą uzasadnioną różnicę, by tym owocniejsza była wymiana poglądów między wszystkimi, którzy tworzą jeden lud Boży, zarówno pasterze, jak i ogół wiernych. Silniejsze jest bowiem to, co łączy, niż to, co dzieli; niech w rzeczach koniecznych będzie jedność, w wątpliwych wolność, a we wszystkich miłość” (KDK 92). Ks. Szafrąński nie tylko mówił i pisał o dialogu, ale – co potwierdzają uczestnicy jego wykładów i seminariów – był człowiekiem dialogu, wykształtował w sobie

---

³⁷ Zob. PAWEŁ VI. *Przemówienie na Audiencji generalnej*. 16 IV 1969. „Chrześcijanin w Świecie” 1:1969 z. 1 s. 9-12.

³⁸ A.L. SZAFRAŃSKI. *Inspiracja Soboru Watykańskiego II na teologię pastoralną*. W: *Mysł posoborowa w Polsce*. Red. J. Myśków. Warszawa: ATK 1970 s. 192-194; por. S. BIELECKI. *Znaki czasu i ich rozpoznawanie*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1. Lublin [Wrocław: Atla 2] 2000 s. 223-247; TENŻE. *Znaki czasu*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin: TN KUL 2006 s. 923-926.

³⁹ SZAFRAŃSKI. *Kairologia* s. 416-420; zob. M. MARCZEWSKI. *Teolog Bożych znaków. Ksiądz Profesor Adam Ludwik Szafrąński*. W: *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*. Red. M. Marczewski. Lublin: Polihymnia 1998 s. 8.

⁴⁰ SZAFRAŃSKI. *Inspiracja Soboru Watykańskiego II na teologię pastoralną* s. 201.

postawę dialogu i umiejętnie z niej korzystał w relacjach ze spotykanymi ludźmi.

*

Jak wyraził to w liście z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin omawianego Autora ks. prof. Jan Szlaga – ówczesny dziekan Wydziału Teologii KUL: ks. prof. A.L. Szafrąński był naukowcem otwartym, noszącym w sobie twórczy niepokój, a przy tym zaangażowanym pastoralistą⁴¹. Uprawiana przez niego teologia pastoralna jawi się jako teologia żywa, dynamiczna, egzystencjalna i stale poszukująca. Jest to teologia Boga, człowieka i jego kultury, a także teologia dialogu ze światem współczesnym. Ks. Szafrąński uprawiał teologię poszukującą związków z życiem człowieka, z problemami współczesnego społeczeństwa i dokonującymi się w nim przemianami. Wracając stale do fundamentalnych źródeł teologii – do Pisma Świętego i Tradycji, pozostawał wrażliwy na znaki czasu, w których usiłował usłyszeć głos Boga przemawiającego w historii świata i człowieka, ale także we wspólnocie Kościoła. Lubelski pastoralista historię świata pojmował jako historię zbawienia, a Objawienie Boże jako wydarzenie, rzeczywistość wciąż dokonującą się w każdym pokoleniu, którą teolog ma ciągle na nowo interpretować i odszukiwać w niej nowe treści stosownie do rozwoju człowieka i zmieniających się warunków społecznych i kulturowych⁴². Wydaje się, że właśnie ten styl uprawiania teologii pastoralnej, jakiego wzór pozostawił swoim uczniom ks. prof. A.L. Szafrąński, jest wciąż aktualny i adekwatny także do wyzwań, przed jakimi stoi Kościół w Polsce na początku XXI wieku⁴³.

---

⁴¹ Zob. J. SZLAGA. *Pismo Rady Wydziału Teologicznego KUL do ks. prof. dra hab. Adama Ludwika Szafrąńskiego*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30:1983 z. 6 s. 5.

⁴² GRZEŚKOWIAK. *Profesor* s. 40-42.

⁴³ Zob. K. PAWLINA. *Znaki czasu dla Kościoła w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretańskich 2014.

BIBLIOGRAFIA

- BIELECKI S.: Znaki czasu i ich rozpoznawanie. W: Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński. T. 1. Lublin [Wrocław: Atla 2] 2000 s. 223-247.
- BIELECKI S.: Znaki czasu. W: Leksykon teologii pastoralnej. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin: TN KUL 2006 s. 923-926.
- GRZEŚKOWIAK J.: Profesor Adam Ludwik Szafrąński – kapłan i teolog. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30:1983 z. 6 s. 7-43.
- FIAŁKOWSKI M.: Ks. Adam Ludwik Szafrąński (1911-2004). W: 50 lat teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 39-51.
- JANKOWSKI A.: Znaki czasu w Piśmie świętym. „Ateneum Kapłańskie” 62:1970 nr 366 s. 7-18.
- KLOSTERMANN F.: Prinzip Gemeinde. Gemeinde als Prinzip des kirchlichen Lebens und der Pastoraltheologie als der Theologie dieses Lebens. Wien: Herder 1965.
- MAJKA J.: Sens „znaków czasu”. „Chrześcijanin w Świecie” 5:1973 z. 1 s. 3-12.
- MARCZEWSKI M.: Książd profesor Adam Ludwik Szafrąński. Zaufał drodze. W: Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach 1727-2002. Księga jubileuszowa. Red. D. Olszewski, R. Kuligowski, K. Gurda. Kielce: Jedność 2002.
- MARCZEWSKI M.: Szafrąński Adam Ludwik. W: Leksykon teologii pastoralnej. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin 2006 s. 832-833.
- PAWLINA K.: Znaki czasu dla Kościoła w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2014.
- PRZYBYLSKI B.: Znaki czasu. „Ateneum Kapłańskie” 62:1970 nr 366 s. 133-141.
- RICCI G.: O teologię znaków czasu. „Chrześcijanin w Świecie” 6:1974 z. 2 s. 34-56.
- ZABŁOCKI J.: U podstaw polskiej odpowiedzi na „znaki czasu”. „Chrześcijanin w Świecie” 5:1973 z. 1 s. 28-39.
- ŻYNEL A.: Znaki czasu. „Znak” 12:1969 s. 1578-1593.

WKŁAD KS. PROF. ADAMA LUDWIKA SZAFRAŃSKIEGO
W ROZWÓJ TEOLOGII PASTORALNEJ

Streszczenie

W 2014 roku przypadła 10 rocznica śmierci Profesora KUL, ks. A.L. Szafrąńskiego. Stawiamy to okazję do ponownego pochylenia się nad jego dorobkiem naukowo-pisarskim. Ten artykuł ma charakter przeglądowy i prezentuje osiągnięcia Szafrąńskiego na temat: historii myśli teologicznej, koncepcji teologii pastoralnej, teologii parafii oraz teologii znaków czasu, czyli kaiologii. Uprawiana przez Szafrąńskiego teologia pastoralna jawi się jako teologia żywa, dynamiczna, egzystencjalna i stale poszukująca. Jest to teologia człowieka i jego kultury,

---

a także teologia dialogu ze światem współczesnym, problemami współczesnego społeczeństwa i dokonującymi się w nim przemianami. Wracając stale do fundamentalnych źródeł teologii – do Pisma Świętego i Tradycji, ks. Szafrański pozostawał wrażliwy na znaki czasu, w których usiłował usłyszeć głos Boga przemawiającego w historii świata i człowieka, ale także we wspólnocie Kościoła. Wydaje się, że właśnie ten styl uprawiania teologii pastoralnej, jakiego wzór pozostawił swoim uczniom ks. prof. A.L. Szafrański, jest wciąż aktualny i adekwatny do wyzwań, przed jakimi stoi Kościół w Polsce na początku XXI wieku.

Słowa kluczowe: Adam Ludwik Szafrański, teologia pastoralna, kairologia